

किशोर!

रसिकहो, नमस्कार.

म्हटलं तर हा (तुमच्या फोन् च्या स्क्रिन् साठी टाईप्-सेट केलेला) लेख इतर लेखांसारखा “बराय” असा जुजबी शेरा बसून तुमच्या दृष्टीआड होईलही. पण कदाचित तुम्हाला काहीतरी करायला भाग पाडेल. प्रभावी लिखाण कुठलं – तर जे काही कृती करायला लावतं ते – असं माझं मत आहे. तुम्ही असे कृतीशील वाचक असाल तर सरळ या लेखाचा शेवट गाठा आणि तिथे सुचवलेली कृती कृपया करा; हा लेख कारणी लागल्याचं समाधान मला मिळेल! ते काम तुम्ही याआधीच केलं असेल तर उत्तम – तुमचे खूप आभार.

अशी आग्रही भूमिका धरण्यामागचं कारण असं की ते काम केल्याने मला अतिशय आनंद झाला आहे आणि तुम्हालाही होईल. कलियुगातही काही नितांतसुंदर गोष्टी घडतात यावर विश्वास बसेल!

मराठी (आणि इतरही) मध्यममार्गी, मध्यमवयीन, मध्यमवर्गीय (म्हणजे माझ्यासारख्या) लोकांचं सध्याचं आवडतं प्रचार, प्रसार, आणि अभिव्यक्ती साधन जर कुठलं असेल तर ते व्हॉट्सॅप्! या माध्यमाचे काही तोटे असले तरी त्यात गंमत पण खूप आहे – थोडी सहनशीलता, स्वप्रज्ञेवर विश्वास, आणि समाजमनाविषयी उत्सुकता असेल तर. अस्मिता सोमण तर त्याला “व्हॉट्सॅप् विद्यापीठ ” म्हणते.

नुकतीच व्हॉट्सॅप् वर एक कविता आली:

आश्चर्य

पोट दुखो, पाठ दुखो, हात दुखो, मान ।
डोकं दुखो, पाय दुखो, नाक दुखो, कान ॥
काही झालं, तरी आपलं, औषध पोटात घ्यायचं ? ।
औषधाला कसं कळतं, कुठल्या गल्लीत जायचं ? ॥

आणि बरोबर एक प्रश्न – “ह्या कवितेचे कवी किंवा कवयित्री कोण?”

कविता पाहताक्षणी मला एक आठवलं – घरी दीपाने मला ही कविता अनेकदा म्हणून दाखवली आहे. एखादीची अचाट स्मरणशक्ती आणि तिचा इतरांवर, विशेषतः माझ्यासारखी सामान्य स्मरणशक्ती असणाऱ्यांवर, कसा परिणाम होतो यावर पुन्हा कधीतरी बोलू.

तिने लगेच सांगितलं की कवितेचं नाव ‘आश्चर्य’ नाही, तर ‘औषध’, आणि कवयित्री विजया जहागीरदार! लहानपणी घरी येणाऱ्या ‘किशोर’ मध्ये आलेली ही कविता तिने कधीच पाठ करून टाकली होती!

आपल्या ‘काव्य-शास्त्र-विनोद’ च्या आवडी-निवडींचा प्रत्येकालाच एक सार्थ अभिमान असतो. मलाही तसा आहे. माझ्या चोखंदळपणावर ‘किशोर’ चा एक अदृश्य प्रभाव आहे. उत्तम बांधणी, सुवाच्य टंक (fonts), चांगल्या प्रतीचं प्रुफ-रीडिंग् केलेली बऱ्यापैकी छपाई, थोरामोठ्यांनी समरसून लिहिलेले वाचनीय लेख, मर्मबंधातल्या ठेवींसारख्या तरल आणि हलक्या-फुलक्या कविता, बुद्धीला चालना असलेली कोडी, उत्कंठावर्धक सदरं, यथार्थ भाषांतरं, इथे-तिथे विखुरलेले विनोदी चुटके, भुरळ पाडतील अशी चित्रं, सुसह्य प्रमाणात असलेल्या जाहिराती, आणि या सगळ्यांवर मुलायम सायीसारखा पसरणारा एक मोहक मराठमोळा साधेपणा – अशा अंतर्बाह्य सुरेख किशोर मासिकाच्या अंकाची आठवण झाली की मन आजही हरखतं. एकाच वेळी वय वर्षे ८ च्या पुढल्या कितीही वयाच्या मराठी व्यक्तीचं मनोरंजन करण्याचं सामर्थ्य किशोर मध्ये सहजपणे सामावलेलं होतं, आहे!

Robert Heinlein च्या मते भूतकाळात रममाण होणं हे मनाने वृद्धावस्थेकडे झुकत चालल्याचं चिन्ह आहे. तसं ते असेल तर असो बापडं, पण असं ‘गतासीनता’^१ सुखावून जातं हे मात्र खरं!

‘किशोर’ च्या आठवणींनी भारावलेला मी सहज Internet कडे वळलो. गूगल ने दाखवलं की बऱ्याच लोकांना ह्या गोड बालकवितेच्या उगमासंबंधी प्रश्न आहेत! मला वाटलं की दीपाच्या आईवडिलांकडे पहिलेला १९७१-१९९१ मधल्या सगळ्या किशोर-अंकांचं बाईडिंग् केलेला संच मिळाला तर काय बहार येईल! मी अशा विचारांत होतो आणि काय आश्चर्य! मला **किशोर-संग्रह** या

^१nostalgia चा निरंजनने केलेला भावानुवाद

संकेतस्थळाचा सुगावा लागला. इथे आजवर प्रकाशित झालेले सगळे किशोर मासिकाचे डिजिटल स्वरूपातील अंक मोफत उपलब्ध आहेत आणि एवढंच नाही तर ते तुम्हाला तुमच्या computer किंवा फोन् वर फोटो सारखे जतनही करून ठेवता येण्याची सोय आहे! हे मला अजूनही खरं वाटत नाही.

सगळे अंक चित्र-रूपात (अक्षर-रूपात नव्हे) असल्यामुळे अजूनही एखादा मजकूर शोधायची सोय म्हणावी तितकी सुकर झालेली नाही. त्यामुळे मी प्रत्येक अंक चाळून पाहिला आणि सरतेशेवटी एप्रिल १९७९ च्या अंकात मला सौ. विजया जहागीरदारांनी लिहिलेली 'औषध' ही कविता सापडली – आर्किमिडिज ला तरंगणाऱ्या गोष्टींचे गमक सापडल्यावर झाला असावा तसाच कदाचित आनंद मला झाला! आता माझ्याकडे पुरावा पण होता:

औषध

डोकं दुखी, पाय दुखी, नाक दुखी, कान ?
पोट दुखी, पाठ दुखी, हात दुखी, मान ?
काही शालं, तरी आपलं, औषध पोटांत प्यायचं ?
औषधाला, कसं कळतं, कुठल्या गल्लीत जायचं ?
जिथे दुखतं, तिथे कसं, हे औषध, पोचतं ?
उजेंड नाही, दिवा नाही, त्याला कसं, दिसतं ?
हातगल्ली, पायगल्ली, पाठीचं पत्र....
छातीमधला, मोठा चौक, पोटाचा उतार....
फासळ्यांच्या, बोळमधुन, इकडे तिकडे, वाटा—
औषधाला, कसं कळतं, कुठून जातो काय ?
लाल हिरवे, दिवे नाहीत, नाही पाटी, खूण....
पोलीसदादा, कुठेच नसतो, वाट सांगतं कोण ?
आई, असं वाटतं, की इतकं लहान, व्हावं !
गोळीबरोबर, पोटात जाऊन, सारं घडून, यावं !
आईनं गप्पून, घरातं म्हणे, बरीं आठवण केली !
बाब तुझी, आईच राजा, एरंडेलची पाळी....?

— सौ. विजया जहागीरदार

किती वाजवी आहे या छोट्याश्या कवितेतलं हे निरीक्षण! आज रेणूमधल्या आकर्षणावर संशोधन करून एखाद्या बड्या औषधांच्या प्रथितयश कंपनीत काम करणाऱ्या chemist किंवा drug-designer ला या कवितेने हा भोळा प्रश्न विचारून जन्म दिला नसेल कशावरून?

असं हे किशोर मासिक! आजही कार्यरत आहे. प्रकाशित होत आहे! आणि वार्षिक वर्गणी किती, तर ८० रुपये मात्र! होय, २०२२ मध्ये या अप्रतिम

मासिकाची वार्षिक वर्गणी आहे ८० रुपये! त्यात तुम्हाला मिळते वर्गणीदार असल्याची ग्वाही, तुमचं वर्गणीदाराचं home page (त्यांच्या portal वर) आणि १२ अंक वर्षाला घरपोच! विश्वास बसतोय तुमचा? नाही ना? मग, मला हा खजिना सापडल्यावर मी जसा झपाटल्यासारखा वर्गणीदार झालो, तसे तुम्ही पण व्हा! आजच, नाही आत्ताच,

किशोर – इंटरनेट वर!

या संकेतस्थळाला भेट द्या (नुसतं इथे टॅप् करून), ओटीपी सोपस्कार करा, वर्गणीदार व्हा, आणि या सेवेचा लाभ घ्या! काही कोटी लोकांची पहिली भाषा असलेल्या मराठीला कठीण दिवस आलेत असे नक्राश्रू ढाळत बसण्यापेक्षा हे काम करणं किती सोपं आणि मनोहर! आणि तुम्ही जगाच्या पाठीवर कुठेही असाल आणि तुम्हाला तुमच्या मुलामुलींना मराठीची मनजोगती ओळख करून द्यायची असेल तर ‘किशोर’ सारखा पर्याय नजरेआड न करणं श्रेयस्कर!

या ‘बालभारती’ च्या उपक्रमाबद्दल त्यांचे आभार मानावे तेवढे थोडेच!

– केदार म्हसवडे, १७ डिसेंबर २०२२